

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

EK ./ riksåklagaren ang. underlåtenhet att avslöja våldtäkt

(Svea hovrätts dom den 28 juni 2017 i mål B 4377-17)

Högsta domstolen har, med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit utrett beträffande gärningen, meddelat prövningstillstånd i fråga om hur åtalet mot EK för underlåtenhet att avslöja våldtäkt ska bedömas samt i fråga om påföljd för honom.

Riksåklagaren har förelagts att svara på överklagandet såvitt avser den dispenserade delen av målet.

Jag vill anföra följande

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Bakgrund

EK har, såvitt nu är ifråga, dömts för underlåtenhet att avslöja våldtäkt. Hovrätten har, med beaktande av annan brottslighet EK dömts för genom samma dom, bestämt påföljden till fängelse åtta månader.

Det åtal som ligger till grund för hovrättens dom lyder (i förhållande till EK) enligt bl.a. följande.

EK, MA och RA har var och en begått brott enligt nedan mot målsäganden.

RA har genomfört ett samlag med målsäganden genom att otillbörligt utnyttja att målsäganden på grund av trötthet och påverkan av alkohol och narkotika befann sig i en särskilt utsatt situation.

MA har en kort stund därefter genomfört ett samlag med målsäganden genom att otillbörligt utnyttja att målsäganden på grund av trötthet och påverkan av alkohol och narkotika befann sig i en särskilt utsatt situation.

EK har medverkat till gärningen enligt tredje stycket genom att han i det fallet

- befunnit sig i samma rum eller lägenhet där våldtäkten begicks,
- skrattat samt på nära håll filmat händelsen med sin mobiltelefon och sänt detta live eller ytterst kort tid efter våldtäkten på Facebook
- underlåtit att ringa 112 trots att han hade en mobiltelefon i handen och gärningen pågick under flera minuter och trots att han av flera personer blev direkt uppmanad att agera mot våldtäkten
- i stället för att försöka avstyra eller ingripa mot gärningen uppmuntrat MA genom att skratta samt uttala "de har sex" och "jalla, det är action" eller ord med liknande innebörd.

Det hände den 22 januari 2017 i Uppsala.

EK begick gärningen med uppsåt.

Överklagandet till Högsta domstolen

EK yrkar, såvitt nu är ifråga, att åtalet för underlåtenhet att avslöja våldtäkt ska ogillas och att påföljden ska mildras.

EK ifrågasätter om Högsta domstolens avgörande den 15 juni 2017 i mål B 1519-16 kan förstås så att ansvar för underlåtenhet att avslöja brott är möjligt även i de fall den tilltalade i första hand åtalats för delaktighet i samma brott.

Han anför vidare bl.a. följande.

Hovrätten anför att ansvar kan utdömas, eftersom utredningen inte ger stöd för att han vid ett visst givet tillfälle riskerade självangivelse och misstankar om delaktighet i brott. Detta ställer generellt höga krav på den tilltalade och dennes förmåga till analys av den rådande situationen, som för övrigt kan vara mycket hastigt uppkommen. Vederbörande ska inte bara vara medveten om att händelsen ifråga utgör brottslig gärning, utan måste också omedelbart kunna ta ställning till graden av risk för egen inblandning i brottsmisstankarna. Med hovrättens resonemang blir följden dessutom omkastad bevisbörda. Detta kan inte vara riktigt.

Grunderna för min inställning

Hovrättens dom

Hovrätten uttalar i sina domskäl bl.a. följande.

Åtalet mot EK för medhjälp till våldtäkt, alternativt underlåtenhet att avslöja våldtäkt

När det sedan gäller frågan om EK har gjort sig skyldig till medhjälp till den våldtäkt som MA har utsatt målsäganden för gör hovrätten följande bedömning.

Av den återopade filmen framgår att EK förstått att MA skulle genomföra ett samlag med målsäganden åtminstone ca tio minuter innan han själv gick in i sovrummet och filmade samlaget samt skrek "Jalla, action, jalla" eller något liknande. EK kan inte i något skede innan han kommit in i sovrummet anses ha gjort något som är att bedöma som medhjälp till våldtäkt. Hans agerande i sovrummet kan dessutom i än mindre grad än vad som i den delen gäller beträffande RA ses som ett främjande av MAs brott. Lika med tingsrätten finner hovrätten därför att EK inte har medverkat till MAs brott på ett sätt som utgör medhjälp till våldtäkt. Tingsrättens dom ska alltså inte ändras i den delen.

Åklagaren har även påstått att EK gjort sig skyldig till underlåtenhet att avslöja den våldtäkt som MA ska dömas för. Frågan är om EK, bl.a. genom att inte ringa 112, har underlåtit att agera mot våldtäkten på ett sätt som medför straffrättsligt ansvar.

Enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken döms den som underlåter att i tid anmäla eller annars avslöja ett förestående eller pågående brott, i de fall det är särskilt föreskrivet, för underlåtenhet att avslöja brottet enligt vad som är föreskrivet för den som medverkat endast i mindre mån till sådant brott. Högre straff än fängelse i två år får inte dömas ut. Av paragrafens fjärde stycke följer att ansvar för sådan underlåtenhet förutsätter att gärningen har fortskridit så långt att den är straffbar och att brottet kan avslöjas eller förhindras utan fara för den handlande eller för någon annan. I 6 kap. 15 § andra stycket brottsbalken föreskrivs underlåtenhetsansvar vid bl.a. våldtäkt.

Högsta domstolen har i en dom den 15 juni 2017 i mål nr B 1519-16 prövat frågan om ansvar för underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt enligt 23 kap. 6 § brottsbalken i dess lydelse före den 1 juli 2016. Med hänsyn till att 2016 års ändringar i paragrafen, i nu aktuellt avseende, endast varit redaktionella har domstolens uttalanden betydelse även vid prövningen av detta mål. Enligt Högsta domstolen krävs inte för straffansvar att det visas att avslöjandet i det enskilda fallet skulle ha lett till att brottet eller del av det hade förhindrats. Straffansvar är emellertid uteslutet om det står klart att ett avslöjande skulle ha varit helt meningslöst. Vad som krävs är att det hade funnits möjlighet att avslöjandet kunnat få någon effekt (se a. dom p. 25).

Det är utrett att EK måste ha förstått att målsäganden, vilket tydligt framgått av filmen, var i det närmaste okontaktbar när hon lämnade köket. Som angetts är det också utrett att EK omedelbart därefter, dvs. ca tio minuter innan han gick in i sovrummet, fick klart för sig att MA avsåg att ha samlag med målsäganden. EK måste då även ha förstått att MA därigenom skulle utnyttja målsägandens särskilt utsatta situation och att detta var brottsligt. Under dessa förhållanden har EK haft möjlighet att avslöja brottet i sådan tid att det i vart fall inte varit uteslutet att en del av brottet hade kunnat förhindras. EKs särskilda problematik kan inte bedömas ha någon betydelse för vad han förstått i det avseendet.

Frågan är dock om ett avslöjande hade kunnat ske utan fara för honom eller någon annan. Att ett avslöjande kunnat medföra ett straffrättsligt ingripande mot MA eller möjligen RA kan inte med hänsyn till EKs relation till dem eller följderna för dem av ett sådant ingripande anses hindra ett underlåtenhetsansvar (jfr prop. 2015/16:113 s. 58 och 97 f.). Det avgörande är i stället om avslöjandet kunnat ske utan fara för EK.

Högsta domstolen uttalade i 2017 års dom (p. 27) att ansvar för underlåtenhet att avslöja brott är uteslutet om det av utredningen framgår att den som underlåtit att avslöja brottet själv kan ha varit inblandad på ett sådant sätt att straffansvar kan aktualiseras. Vidare uttalade domstolen att det kan vara fråga om delaktighet i själva brottet, på ett förberedelsestadium eller i efterföljande brottslighet men att det förhållandet att en person inledningsvis har misstänkts för delaktighet inte bör utesluta ansvar för underlåtenhet om han eller hon i ett tidigt skede av utredningen har avförts som misstänkt. Högsta domstolen klargjorde vidare (p. 28) att äldre förarbetsuttalanden inte kan tas till intäkt för att en person ska kunna anses ha gjort sig skyldig till underlåtenhet att avslöja ett brott som han eller hon misstänks ha begått och att det är oförenligt med ett sådant synsätt att göra gällande att en person ska dömas i första hand för själva brottet och i andra hand för underlåtenhet att avslöja samma brott.

Åklagaren har inte påstått att EK själv har deltagit i något sexuellt övergrepp mot målsäganden och inte heller att han främjat MAs brott på annat sätt än genom, som det får förstås, psykisk påverkan sedan våldtäkten påbörjats. Enligt hovrätten kan Högsta domstolens dom inte förstås på ett sådant sätt att varje påstående om att en person medverkat vid annans brott utesluter ansvar för underlåtenhet att avslöja brottet. I stället måste bedömningen enligt hovrätten göras med utgångspunkt i hur situationen framstod för EK när han insåg att MA avsåg att genomföra ett samlag med målsäganden. Utredningen ger inte något stöd för att EK då, genom att avslöja brottet, skulle komma att ange sig själv och bli misstänkt för delaktighet i brottet eller att han hade fog för att tro att så skulle bli fallet. Ett avslöjande av MAs brott i det skedet har således enligt hovrätten kunnat ske utan fara för EK.

Det innebär att EK gjort sig skyldig till underlåtenhet att avslöja våldtäkt. Tingsrättens dom ska därför stå fast även i den delen.

Hovrätten har i fråga om påföljd för EK uttalat följande.

EK har gjort sig skyldig till grovt förtal. Brottet har bl.a. omfattat att han filmat och i realtid sänt ett sexuellt övergrepp där målsäganden utsattes för ett samlag samt fortsatt att sända under lång tid därefter, varvid han också konfronterat målsäganden med uppgifter om vad som ska ha inträffat under natten och även tagit upp att målsäganden haft hepatit C. Genom att sända i realtid har han frånhänt sig möjligheten att kontrollera den vidare spridningen. Mot den bakgrunden gör hovrätten ingen annan bedömning än tingsrätten när det gäller

straffvärdet för förtalsbrottet. Hovrätten gör inte heller någon annan bedömning än tingsrätten när det gäller straffvärdet för övrig brottslighet som EK gjort sig skyldig till. Till skillnad från tingsrätten finner hovrätten emellertid att vad som upplysts om EKs problematik inte ger stöd för att anse att hans handlande stått i samband med hans bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga på ett sätt som bör påverka straffvärdebedömningen. Brottslighetens samlade straffvärde motsvarar fängelse i åtta månader. Det har inte framkommit att det finns någon annan omständighet som bör beaktas i sänkande riktning vid straffmätningen. EK har återfallit i brott. Påföljden ska därför bestämmas till fängelse i åtta månader.

Högsta domstolens avgörande den 15 juni 2017

Högsta domstolen har den 15 juni 2017 (mål nr B 1519-16) prövat ett åtal för underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt. I referatrubriken står därvid angivet följande. ”Underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt. Ansvar för underlåtenhet att avslöja brott är uteslutet om det av utredningen framgår att den som underlåtit att avslöja brottet kan ha varit inblandad i brottet på ett sådant sätt att straffansvar kan aktualiseras.”

I det aktuella fallet var det fråga om åtta personer som åtalades för grov våldtäkt av en målsägande. Sex av de åtta var i andra hand åtalade för underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt. I målet var utrett att målsäganden utsatts för en grov våldtäkt med flera gärningspersoner inblandade. Åtalet avseende grov våldtäkt kunde dock bara styrkas mot en person. Fem av de åtalade dömdes av hovrätten för underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt.

Fyra av de som dömts för underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt överklagade hovrättens dom till Högsta domstolen, som frikände samtliga.

Enligt Högsta domstolen var det utrett att målsäganden utsatts för grov våldtäkt av minst tre personer och att det var ställt utom rimligt tvivel att samtliga fyra varit medvetna om detta. Högsta domstolen fann också att det för straffansvar inte krävs att det visas att avslöjandet i det enskilda fallet skulle ha lett till att brottet eller del av det hade förhindrats. Vad som fordras är att det hade funnits möjlighet att avslöjandet hade kunnat få någon effekt. Högsta domstolen fann att de fyra känt till att målsäganden utsattes för övergreppen och att de haft möjlighet att avslöja brottet i sådan tid att det i vart fall inte varit uteslutet att del av brottet kunnat förhindras.

Högsta domstolen prövade därefter som avslöjandet hade kunnat ske utan fara för den handlande eller någon annan och uttalar i denna fråga följande.

26. En förutsättning för straffansvar är vidare att brottet kan avslöjas utan fara för den handlande eller någon annan. Inskränkningen av det straffbelagda området omfattar situationer när det finns risk för att den handlande eller någon annan kommer att utsättas för repressalier på grund av avslöjandet. Den innefattar också bl.a. fall när den som avslöjar brottet riskerar att göra sig

skyldig till falsk tillvitelse eller att själv bli misstänkt eller dömd för delaktighet i brottet.

27. Om det av utredningen framgår att den som underlåtit att avslöja brottet själv kan ha varit inblandad på ett sådant sätt att straffansvar kan aktualiseras utesluts ansvar för underlåtenhet att avslöja brottet. Det kan vara fråga om delaktighet i själva brottet, på ett förberedelsestadium eller i efterföljande brottslighet. Att en person inledningsvis har misstänkts för delaktighet bör dock inte utesluta ansvar för underlåtenhet om han eller hon i ett tidigt skede av utredningen har avförts som misstänkt.

28. I förarbetena uttalas att bestämmelsen är av betydelse som en reservbestämmelse i fall där någon som misstänks för brott eller delaktighet i brott inte kan överbevisas om mer än att på förhand ha känt till brottet (se NJA II 1948 s. 220, jfr prop. 2015/16:113 s. 51 f.). Formuleringen måste emellertid läsas mot bakgrund av den typ av brottslighet som bestämmelsen i första hand var inriktad på vid den tid då uttalandet gjordes (se p. 15) och kan inte tas till intäkt för att en person ska kunna anses ha gjort sig skyldig till underlåtenhet att avslöja ett brott som han eller hon misstänks ha begått. Det är oförenligt med detta synsätt att göra gällande att en person ska dömas i första hand för själva brottet och i andra hand för underlåtenhet att avslöja samma brott.

(...)

30. Av utredningen framgår att minst tre män deltog i den grova våldtäkten. Endast en av dessa män har dömts för brottet. Det har inte kunnat utredas vem eller vilka som i övrigt deltog. Ingen av de tilltalade har i ett tidigt skede avförts från utredningen. Samtliga har åtalats för grov våldtäkt med anledning av händelsen.

31. Vid sådana förhållanden är det inte visat att någon av de tilltalade kunnat avslöja brottet utan fara för sig själv i den mening som avses i 23 kap. 6 § brottsbalken. Någon skyldighet att anmäla eller annars avslöja brottet har därmed inte förelegat. Åtalen för underlåtenhet att avslöja grov våldtäkt ska därför ogillas.

Min bedömning

Med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett står det klart att EK känt till (dvs. haft uppsåt i förhållande till) att målsäganden utsattes för våldtäkt samt att han haft möjlighet att avslöja brottet i sådan tid att det i vart fall inte varit uteslutet att brottet eller del av brottet hade kunnat förhindras.¹ Frågan är då om den omständigheten att EK åtalats för i första hand medhjälp till våldtäkt utesluter ansvar för andrahandspåståendet om underlåtenhet att avslöja våldtäkt.

---

¹ Med hänsyn till prövningstillståndets utformning utgår jag i det följande från att uppsåtsfrågan inte är föremål för Högsta domstolens prövning.

Hovrätten har som sin uppfattning angett att Högsta domstolens dom inte kan förstås på ett sådant sätt att varje påstående om att en person medverkat vid annans brott utesluter ansvar för underlåtenhet att avslöja brottet. Istället måste enligt hovrätten bedömningen göras med utgångspunkt i hur situationen framstod för EK när han insåg att MA avsåg att genomföra ett samlag med målsäganden. Enligt hovrätten ger utredningen inte något stöd för att EK då, genom att avslöja brottet, skulle komma att ange sig själv och bli misstänkt för delaktighet i brottet eller att han hade fog för att tro att så skulle bli fallet.

Vad hovrätten sålunda uttalar måste läsas mot bakgrund av hovrättens prövning av åtalet för medhjälp till våldtäkt, varvid hovrätten uttalar följande.

Av den återopade filmen framgår att EK förstått att MA skulle genomföra ett samlag med målsäganden åtminstone ca tio minuter innan han själv gick in i sovrummet och filmade samlaget samt skrek "Jalla, action, jalla" eller något liknande. EK kan inte i något skede innan han kommit in i sovrummet anses ha gjort något som är att bedöma som medhjälp till våldtäkt. Hans agerande i sovrummet kan dessutom i än mindre grad än vad som i den delen gäller beträffande RA ses som ett främjande av MAs brott. Lika med tingsrätten finner hovrätten därför att EK inte har medverkat till MAs brott på ett sätt som utgör medhjälp till våldtäkt. Tingsrättens dom ska alltså inte ändras i den delen.

Hovrätten har alltså ogillat åtalet för medhjälp till våldtäkt på objektiv grund, dvs. på den grunden att det som åklagaren påstår utgör medhjälp till våldtäkt inte innefattar någon för medhjälp straffbar gärning.

Antecknas bör att den i hovrätten medtilltalade RA, utöver våldtäkt, även stod åtalad för i första hand medhjälp till MAs våldtäkt och i andra hand underlåtenhet att avslöja MAs våldtäkt. Hovrättens majoritet dömde honom för medhjälp till MAs våldtäkt. De skiljaktiga ledamöterna ville ogilla åtalet mot RA för såväl medhjälp som underlåtenhet och uttalar därvid att "redan åklagarens påstående om att RA överlämnat en kondom till MA innebär att det inte är visat att RA kunnat avslöja MAs våldtäkt utan fara för sig själv". Det ska därvid påpekas att de skiljaktiga ledamöterna inte funnit det visat att RA överlämnat kondomen till MA, varför de på den grunden ville ogilla åtalet för medhjälp till våldtäkt.

Jag instämmer i hovrättens uppfattning att varje påstående om att en person medverkat vid annans brott inte kan utesluta ansvar för underlåtenhet att avslöja brottet. Jag instämmer också i hovrättens uppfattning att vad som är utrett angående EKs agerande inte kan medföra straffrättsligt ansvar för medhjälp till våldtäkt.

Enligt Högsta domstolen är ansvar för underlåtenhet att avslöja brott uteslutet om det av utredningen framgår att den som underlåtit att avslöja brottet kan ha varit inblandad i brottet på ett sådant sätt att straffansvar kan aktualiseras.

Eftersom brottet fullbordas vid den tidpunkt anmälningsskyldigheten föreligger, instämmer jag i hovrättens uppfattning att utgångspunkten för bedömningen måste vara hur situationen framstod för EK när han insåg att MA hade för avsikt att ha samlag med målsäganden. Att han sedermera kommit att misstänkas och även åtalas för i första hand medhjälp till våldtäkt föranleder inte någon annan bedömning.

I detta fall har domstolarna slagit fast att EK inte har varit inblandad i det aktuella brottet på sådant sätt att straffansvar kan aktualiseras. Något hinder för att döma honom till ansvar för underlåtenhet att avslöja brottet kan därmed inte föreligga.

Jag instämmer också i hovrättens straffvärdebedömning och påföljdsbestämning. Hovrättens dom bör därför fastställas.

Bevisning m.m.

För att Högsta domstolen ska få bästa möjliga underlag för den rättsliga bedömningen av EKs agerande samt för bedömningen av straffvärdet av gärningarna åberopas uppspelning av vissa av de filmer som inhämtats från Facebook. (Sammanlagd uppspelningstid ca 1 timme, filmerna medtages av riksåklagaren). I anslutning härtill åberopas även s. 100-133 ur förundersökningsprotokollet.

Målet bör avgöras efter huvudförhandling till vilken EK bör kallas att inställa sig personligen.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Uppsala (AM-75937-16)
Vice chefsåklagaren Magnus Berggren
Kammaråklagaren Pontus Melander